

TÜRKİYE VE IKBY REFERANDUMU: SARKAÇ YÖN DEĞİŞTİRİRKEN

Bağımsızlık referandumunu merkezi hükümet zaviyesinden okuyan Türk yetkililerin ısrarcı uyarılarının, Erbil-Bağdat dengesinde sarkacın Ankara açısından gerçekten de kaydığını gösterdiğini okuyamayan Barzani, büyük bir hesap hatası yapmıştır.

Şaban KARDAŞ

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY)'nin aldığı tartışmalı bağımsızlık kararı ve takip eden olaylar bölge siyasetinde önemli değişiklikleri beraberinde getirdi. Bu gelişmenin IŞİD'le mücadelenin sonuna gelinen bir noktada Irak'ın yeni dengelerine dair yansımaları yanı sıra, IŞİD sonrası Ortadoğu siyaseti ve ittifaklarına da etkisi olacağı görülüyor. Referandum kararı sonrası başlayan yeni sürecin dinamikleri içerisinde en fazla öne çıkan boyut ise 'Kürt jeopolitiğinin' Irak özelindeki geleceğine dönük artan belirsizlik. IŞİD'le savaşın doğurduğu fırsat alanları neticesinde yükselen bir değer olan Kürt jeopolitiğinin rüzgarıyla IKBY yönetimi, 1990'lı yıllarda başlayan süreçte elde ettiği kazanımlarını daha da ileri bir noktaya taşımıştı. Referandum kararıyla bu kazanımları 'bağımsızlık' ile taçlandırma arzusu öne çıksa da, referandumu müteakiben yaşanan gelişmeler tam aksi yönde bir etki yarattı. Bugün giderek Irak'ta Kürtlerin Bağdat'a karşı ve bölgesel ve uluslararası düzlemde 'kazanımlarının aşındığı' pek çok gözlemcinin üzerinde uzlaştığı bir tespit. Bununla doğrudan ilintili

ikinci bir tespit ise IKBY Başkanı Mesut Barzani'nin aşırı riskli davrandığı ve ciddi 'hesap hataları' yaptığı. Barzani'nin diğer hesap hataları bir kenara, bu süreçte özellikle Türkiye'nin pozisyonuna dair varsayımları büyük oranda yanlış çıkmıştır, ve bugün içine düştüğü durum, Türkiye'nin bölgesel politikalarındaki köklü değişimleri okuyamamakla yakında ilgilidir.

Güçlendirme politikasının limitleri

Öncelikle, Türkiye'nin Irak politikasının son dönemde geçirdiği dönüşüm, referandum sürecinde Barzani'nin riskli adımını hayati bir destek unsurundan mahrum bırakmıştır. Referandum kararı bir yönüyle federal yapıya sahip Irak'ta, Bağdat ve Erbil arasındaki güç dengesinin de yeniden tanımlanması arayışını ifade etmekteydi. Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde 1990'lu yıllardan itibaren evrilen bu yapıya dönük politikası doğrusal bir seyir takip etmedi. Her ne kadar bu oluşumu nihai aşamada bağımsız bir Kürt devletine dönüşecek bir embriyo olarak görmesi sebebiyle buna karşı negatif bir

tavır geliştirip Irak'taki merkezi yönetimin egemenliğini öncelese de, Türkiye'nin bu yapı ve onun içindeki farklı aktörlerle ilişkileri konjoktüre göre de şekil aldı.

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali sonrasında ülkede federal bir yönetim sisteminin ortaya çıkmasını hoş karşılamayan Ankara, zaman içerisinde bu gerçekliği kabullenmiş, Bağdat-Erbil dengesini de sarsacak şekilde IKBY ile ilişkilerini 2007-2008 sonrası süreçte derinleştirmiştir. IKBY ekonomisine Türkiye'den akan yatırımlar, ve buradaki yapının başta enerji kaynaklarının ihracı olmak üzere dünya ile Bağdat'ın kontrolünün dışında bir ilişki geliştirmesi Ankara'nın Barzani liderliğiyle geliştirdiği ilişkinin somut çıktıları olmuştur. Bu değişimin kökeninde yatan saikler bir kenara, ortaya çıkan 'güçlendirme politikası' IKBY'nin Bağdat'a karşı kendi ayakları üzerinde durmasını kolaylaştıracak kazanımlarını da mümkün kılmıştır. Öte yandan, Irak eski başbakanı Nuri El Maliki'nin ikinci döneminde başlayan ve Haydar El Abadi döneminde de giderilemeyen Bağdat'la ilişkilerdeki gerginlik ile birlikte ele alındığında, IKBY'yi

önceleyen Irak politikası daha fazla belirginleşmiştir.

Mesut Barzani'nin de referandumla giden süreçte yaptığı hesapta Türkiye'nin, Bağdat-Erbil dengesinde nihai tahlilde kendi yanında duracağını varsaydığı görülmektedir. Fakat, arada geçen sürede, Türkiye'nin Irak'a dair düşüncesinde önemli kaymalar yaşandığını bu analizin göz ardı ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle IŞİD'le mücadele sonrası Irak'ın geleceğine dair süregelen belirsizlik ortamı ve Irak iç siyasetindeki mücadele düşünüldüğünde, Ankara, Abadi ile olan farklılıklarını bir kenara koyarak, onu güçlendirmeyi tercih etmiştir. Ankara, Irak politikasının temel unsurları olarak ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal birliğini öncelediğini her fırsatta dile getirmiştir. Bu değerleri aşındırdıkları iddiasıyla daha önce Maliki veya Abadi'yi eleştirmiş olsa da, özellikle IŞİD'le mücadelede başarı sağlayan Abadi'nin siyaseten desteklenmesinin bu hedefi gerçekleştirmeye dönük eldeki en gerçekçi seçenek olduğu görüşü son dönemde öne çıkmıştır. Bağımsızlık referandumunu merkezi hükümet zaviyesinden okuyan Türk yetkililerin ısrarcı uyarılarının, Erbil-Bağdat dengesinde sarkacın Ankara açısından gerçekten de kaydığını gösterdiğini okuyamayan Barzani, büyük bir hesap hatası yapmıştır.

(Yeniden) Güvenikleşen Ortadoğu politikası

Türkiye'nin IKBY'le ilişkilerinde yaşanan 'normalleşme' aslında daha geniş bir bağlamda, Türkiye'nin dış politikasında, yaşanan dönüşümün yüzlerinden biriydi. Başta Ortadoğu örneklerinde olmak üzere,

'güveniksizleştirme' süreci ile Türkiye, kronik sorunların yaşandığı aktör ya da bölgelere güvenlik-eksenli bir paradigma yerine daha çok işbirliği-eksenli bir paradigma ile yaklaşmaya başladı. Örneğin, Türkiye'nin IKBY'yi güçlendirme odaklı Irak politikası, bu quasi-devlet entiteyi güvenlik eksenli okumayı bırakmasıyla doğrudan ilintiliydi. Bu 'güveniksizleştirme' adımının neticesinde, Irak'ın kuzeypindeki herhangi bir oluşumu Türkiye'nin kendi toprak bütünlüğüne tehdit olarak çerçeveleyen dış politika refleksi bu süreçte geri plana itilmiş, bilakis IKBY ile geliştirilen bağların Türkiye'nin ulusal güvenliğini tahkim edeceğine dönük yeni bir söylem gelişmişti. Bu dönüşümle eş zamanlı olarak, Türk dış politikasında 'ticaret devletinin yükselişi' diğer bir kolaylaştırıcı dinamik olarak not edilebilir. Başta yeni pazarlar, yatırım imkanları ve doğal kaynaklara erişim olmak üzere ekonomik faktörlerin öncelenmesi, bu süreçte güvenlik-eksenli stratejik kültürün geri plana atılmasını kolaylaştırmıştı. Tüm bu liberal unsurların iç içe geçmesiyle bölgesel gelişmeleri pragmatik ve ekonomik çıkar zaviyesinden değerlendiren bir Türk dış politika yapım süreci ortaya çıkmıştı.

Mesut Barzani, kuvvetle muhtemeldir ki, bu yeni anlayış neticesinde Türkiye'nin IKBY ile geliştirdiği angajmanın devam edeceği varsayımından hareket etti. Burada Barzani'nin hesabında öne çıkan diğer bir muhtemel varsayım ise, Türkiye'nin IKBY'ye yaptığı yatırımların hacmi ve derinliği düşünüldüğünde bir anlamda kendisine 'eli mahkum' durumda olduğuydu. Nihai tahlilde kendisini

IŞİD'le mücadele sonrası Irak'ın geleceğine dair süregelen belirsizlik ortamı ve Irak iç siyasetindeki mücadele düşünüldüğünde, Ankara, Abadi ile olan farklılıklarını bir kenara koyarak, onu güçlendirmeyi tercih etmiştir.

destekleyeceğini varsaydığı Türkiye'nin dış politikasının özellikle 2015 sonrası yeniden-güvenikleşmesinin yansımalarının Barzani tarafından okunmadığı anlaşılmaktadır. Gerek Irak ve Suriye kaynaklı gelişmeler, gerekse de içerde PKK terörünün hız kazanması neticesinde Türkiye bölgesel gelişmeleri kendi toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliği zaviyesinden okuduğu bir güvenlik politikasına yönelmiştir. Bu yeni ortamda Barzani'nin referandum kararı –desteklendiğinde- beraberinde getireceği fırsatlar veya –desteklenmediğinde- sebep olacağı ekonomik kayıplardan daha ziyade yaratacağı güvenlik riskleri açısından değerlendirilmiştir. Dahası bu yeni güvenlik ortamında, Türkiye'nin dost-düşman sınıflandırmaları ve müttefiklik ilişkileri yeniden tanımlanırken, Barzani'nin kendi pozisyonunda ısrar eden katı tavrı Türkiye'nin desteğini kaybetmesini hızlandırmıştır. ○

ORSAM Başkanı, Doç. Dr., TOBB-ETÜ